

Függvények (Funkcie)

$$X, Y \subseteq \mathbb{R}$$

rendezett számpár (usporiadaná dvojica čísel) – két szám adott sorrendben (függ a sorrendtől)

jelölés: $[x; y]$ vagy $(x; y)$

$$[x; y] = [y; x] \Leftrightarrow x = y$$

halmazok Descartes-szorzata (karteziánsky/kartézsky súčin množín) – a két halmaz elemeiből képezett összes rendezett pár halmaza, ahol a rendezett párokban az első helyre az első, a második helyre pedig a második halmazból kerülnek

$$X \times Y := \{[x; y] \mid x \in X \wedge y \in Y\}$$

$$\text{ha } |X| = n \text{ és } |Y| = m \Rightarrow |X \times Y| = n \cdot m$$

$$\text{pl. } X = \{1; 2; 3; 4; 5\}; Y = \{10; 20; 30; 40\}$$

$$X \times Y = \{[1; 10]; [1; 20]; [1; 30]; [1; 40]; \\ [2; 10]; [2; 20]; [2; 30]; [2; 40]; \\ [3; 10]; [3; 20]; [3; 30]; [3; 40]; \\ [4; 10]; [4; 20]; [4; 30]; [4; 40]; \\ [5; 10]; [5; 20]; [5; 30]; [5; 40]\}$$

D. A függvény (funkcia) két számhalmaz Descartes-szorzatának olyan részhalmaza, melyben a rendezett számpárok első helyén nem ismétlődik egyetlen szám sem.

$$f \subset X \times Y$$

$$f := \{[x; y] \mid x \in X \wedge y \in Y; \forall [x_1; y_1]; [x_2; y_2] \in f \wedge x_1 = x_2 \Rightarrow y_1 = y_2\}$$

D. (rövid verzió) Minden x -hez csak egy y tartozik $\rightarrow$ vagyis egyértelmű.

jelölés:

$$f: y = \text{előírás}$$

$$f(x) = \text{előírás}$$

$$f: x \mapsto \text{előírás}$$

$$\text{pl. } f = \{[1; 30]; [2; 10]; [5; 20]\}$$

$$g = \{[1; 20]; [2; 30]; [3; 40]; [4; 10]; [5; 40]\}$$

$$h = \{[1; 40]; [3; 20]; [4; 30]; [5; 10]\}$$

$$\text{ellenpélda: } i = \{[1; 10]; [2; 20]; [3; 20]; [4; 20]; [4; 40]; [5; 30]\}$$

a függvény értelmezési tartománya (definičný obor funkcie) (D_f vagy $D(f)$) – azon x -értékek halmaza (a független változók halmaza), melyek a függvényhez tartozó rendezett számpárok első helyein szerepelnek

$$D_f \subseteq X$$

$$D_f := \{x \mid \exists y: [x; y] \in f\}$$

$$\text{pl. } D_f = \{1; 2; 5\}, D_g = \{1; 2; 3; 4; 5\}, D_h = \{1; 3; 4; 5\}$$

a függvény értékkészlete (obor funkčných hodnôt) (H_f/R_f vagy $H(f)$) – azon y -értékek halmaza (függvényértékek, függő változók halmaza), melyek a függvényhez tartozó rendezett számpárok második helyein szerepelnek

$$H_f \subseteq Y$$

$$H_f := \{y \mid \exists x: [x; y] \in f\}$$

$$\text{pl. } H_f = \{10; 20; 30\}, H_g = \{10; 20; 30; 40\}, H_h = \{10; 20; 30; 40\}$$

koordináta-rendszer (súradnicová sústava) – két egyenes + egységek a tengelyeken

x tengely: abszcissza

y tengely: ordináta

ortogonális rendszer: derékszögű

klinogonális rendszer: ferdeszögű

normált rendszer: azonos léptékű (egységű)

denormált rendszer: különböző léptékű

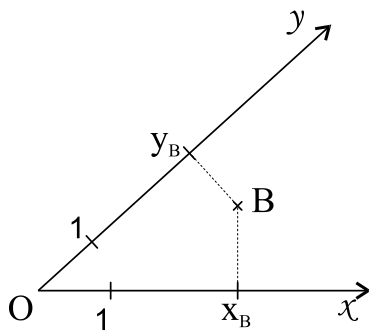
ortonormált (Descartes-féle) rendszer: derékszögű + azonos léptékű

M. ferdeszögű koordináta-rendszer (kosouhlá/šikmá sústava): a tengelyek nem merőlegesek

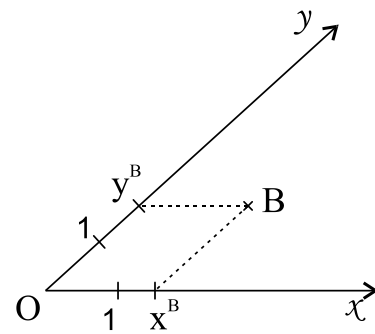
kovariáns és kontravariáns koordináták

kovariáns koordináták: merőlegesen a tengelyekre – $B(x_B; y_B)$

kontravariáns koordináták: párhuzamosan a másik tengellyel – $B(x^B; y^B)$

kovariáns koordináták

kontravariáns koordináták

görbe vonalú koordináta-rendszer (krivočiara sústava): a tengelyek görbék

a függvény grafikonja (gráfja) (graf funkcie) – a függvényhez tartozó rendezett számpárok, mint koordináta-rendszerbeli pontok összessége

injektív (kölcsonösen egyértelmű) függvény (injektívna/prostá funkcia) – függvényhez tartozó rendezett számpárokból nem ismétlődnek a második helyen sem az elemek – más x -hez más y tartozik

$$f := \{ \forall [x_1; y_1]; [x_2; y_2] \in f \wedge y_1 = y_2 \Rightarrow x_1 = x_2 \}$$

az f és a h függvények injektívek

szürjektív (ráképezés) függvény (surjektívna funkcia) – a második halmaz (Y) minden eleme szerepel legalább egyszer függvényértékként (hozzá van rendelve valamely x -hez)

$$H_f = Y$$

$$H_f = \{ y \mid \forall y \in Y \Rightarrow \exists x: [x; y] \in f \}$$

a g és a h függvények szürjektívek

bijektív (kölcsonösen egyértelmű ráképezés) függvény (bijektívna funkcia) – injektív és szürjektív is

a h függvény bijektív

monotonitás (monotónnosť) (**M.**) – monoton és szigorúan monoton

monoton növekvő függvény (rastúca funkcia) – az f függvény az I_1 intervallumon (intervallumban) monoton növekvő, ha ezen intervallumon nagyobb x értékhez nagyobb függvényérték tartozik

$$I_1 \subseteq D_f \Rightarrow \forall x_1, x_2 \in I_1: x_1 < x_2 \Rightarrow f(x_1) < f(x_2)$$

monoton csökkenő függvény (klesajúca funkcia) – az f függvény az I_2 intervallumon monoton csökkenő, ha ezen intervallumon nagyobb x értékhez kisebb függvényérték tartozik

$$I_2 \subseteq D_f \Rightarrow \forall x_3, x_4 \in I_2: x_3 < x_4 \Rightarrow f(x_3) > f(x_4)$$

nemcsökkenő függvény (neklesajúca funkcia) – $I_3 \subseteq D_f \Rightarrow \forall x_5, x_6 \in I_3: x_5 < x_6 \Rightarrow f(x_5) \leq f(x_6)$

nemnövekvő függvény (nerastúca funkcia) – $I_4 \subseteq D_f \Rightarrow \forall x_7, x_8 \in I_4: x_7 < x_8 \Rightarrow f(x_7) \geq f(x_8)$

zérushelyek (nulové/osové body) (**Z.H.**) – a függvény grafikonjának közös pontjai a tengelyekkel (ha léteznek)

az x tengely pontjainak y koordinátája 0: $X_1(x_1; 0)$

az y tengely pontjainak x koordinátája 0: $Y(0; y)$

M. Egy függvény grafikonjának végtelen sok közös pontja lehet az x tengellyel $\leftrightarrow$ de az y tengellyel legfeljebb egy lehet (különben megszűnne függvénynek lenni – a definícióval ellentmondana)

függvény párossága (párnosť funkcie) (**Pá.**) – a függvények többsége se nem páros, se nem páratlan

páros függvény (párna funkcia) – az f függvény páros, ha ellentett x értékekhez azonos függvényértékek tartoznak

$$\forall x \in D_f: f(x) = f(-x)$$

a páros függvény grafikonja tengelyesen szimmetrikus (tükrös) az y tengely szerint

páratlan függvény (nepárna funkcia) – az f függvény páratlan, ha ellentett x értékekhez ellentett függvényértékek tartoznak

$$\forall x \in D_f: f(x) = -f(-x)$$

a páratlan függvény grafikonja középpontosan szimmetrikus az origó szerint

a függvény szélsőértékei (extrémum funkcie) (**Sz.É.**) – lokális (helyi) ↔ globális (abszolút)

lokális minimum (lokálne minimum) – az f függvénynek az x_1 pontban lokális minimuma van, ha az $(a_1; b_1)$ nyílt intervallum x_1 pontjában éri el a legkisebb függvényértéket

$$\exists (a_1; b_1) \subset D_f: x_1 \in (a_1; b_1) \wedge \forall x \in (a_1; b_1) \setminus \{x_1\} \Rightarrow f(x_1) < f(x)$$

lokális maximum (lokálne maximum) – az f függvénynek az x_2 pontban lokális maximuma van, ha az $(a_2; b_2)$ nyílt intervallum x_2 pontjában veszi fel a legnagyobb függvényértéket

$$\exists (a_2; b_2) \subset D_f: x_2 \in (a_2; b_2) \wedge \forall x \in (a_2; b_2) \setminus \{x_2\} \Rightarrow f(x) < f(x_2)$$

globális minimum (globálne minimum) – az f függvénynek az x_3 pontban globális minimuma van, ha az értelmezési tartomány x_3 pontjában veszi fel a legkisebb függvényértéket

$$x_3 \in D_f \wedge \forall x \in D_f \setminus \{x_3\} \Rightarrow f(x_3) < f(x)$$

globális maximum (globálne maximum) – az f függvénynek az x_4 pontban globális maximuma van, ha az értelmezési tartomány x_4 pontjában éri el a legnagyobb függvényértéket

$$x_4 \in D_f \wedge \forall x \in D_f \setminus \{x_4\} \Rightarrow f(x) < f(x_4)$$

a függvény periodikussága/periodicitása (periodickosť/periodicita funkcie) (**Pe.**) – az f függvény periodikus, ha létezik olyan pozitív p szám (periódus), hogy a függvény az x pontban ugyanazon függvényértéket vesz fel, mint p -vel odébb.

$$\exists p > 0: \forall x \in D_f \Rightarrow f(x) = f(x + p)$$

M. A periodicitás definíciójából következik, hogy a periódus egész-számszorosával odébb is ugyanazt a függvényértéket adja: $\forall k \in \mathbb{Z} \Rightarrow f(x) = f(x + k \cdot p)$.

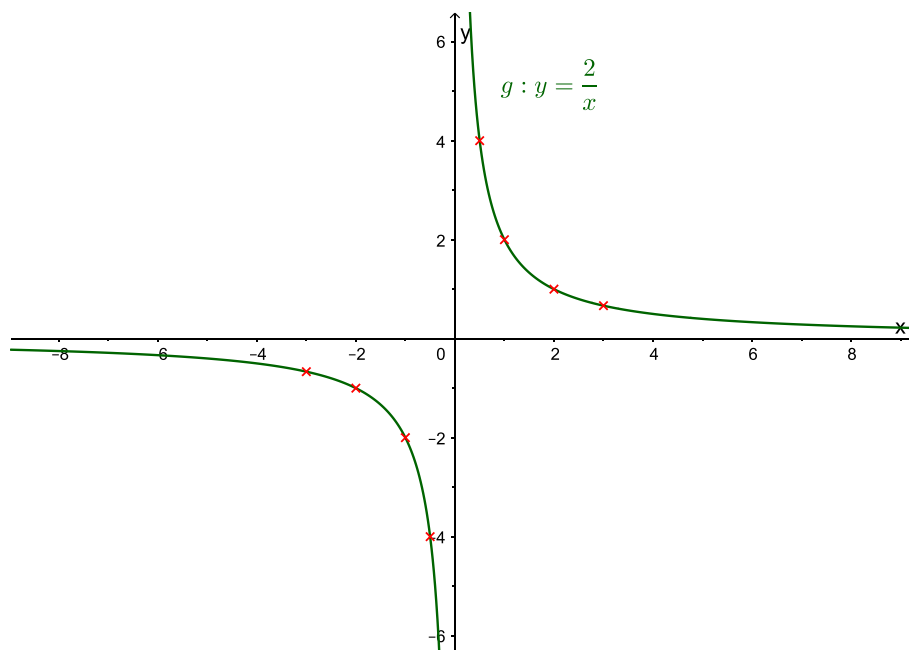
A fordított arányosság – lineáris törtfüggvény (Nepriama úmernosť – lineárna lomená funkcia)

általános iskolából – két érték szorzata állandó: $x \cdot y = k$

$$f: y = \frac{k}{x} \quad k \in \mathbb{R}$$

pl. $g: y = \frac{2}{x}$

x	-3	-2	-1	$-\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	1	2	3
y	$-\frac{2}{3}$	-1	-2	-4	4	2	1	$\frac{2}{3}$

a fordított arányosság fogalmának kibővítése → a lineáris törtfüggvény

$$f: y = \frac{a_1 x + a_0}{b_1 x + b_0} = \frac{a}{x + b} + c \quad a; b; c \in \mathbb{R} \wedge a \neq 0$$

az a szám hatása a függvény grafikonjára

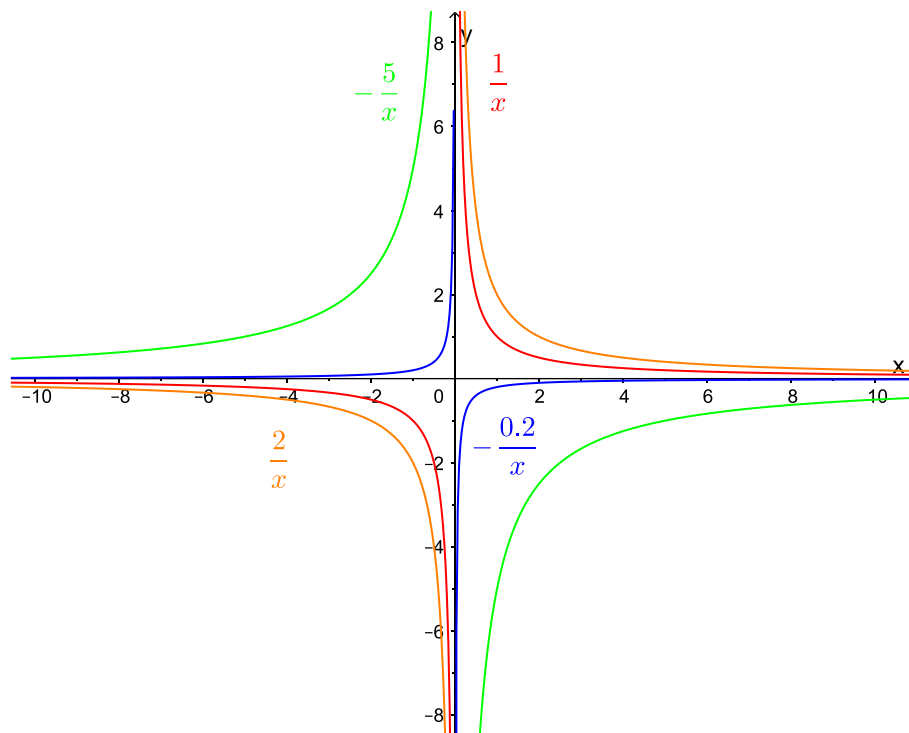
$f: y = \frac{1}{x}$

$g: y = \frac{2}{x}$

$h: y = -\frac{5}{x}$

$i: y = -\frac{0,2}{x}$

x	-3	-2	-1	$-\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	1	2	3
$\frac{1}{x}$	$-\frac{1}{3}$	$-\frac{1}{2}$	-1	-2	2	1	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{3}$
$\frac{2}{x}$	$-\frac{2}{3}$	-1	-2	-4	4	2	1	$\frac{2}{3}$
$-\frac{5}{x}$	$\frac{5}{3}$	$\frac{5}{2}$	5	10	-10	-5	$-\frac{5}{2}$	$-\frac{5}{3}$
$-\frac{0,2}{x}$	$\frac{1}{15}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{5}$	$\frac{2}{5}$	$-\frac{2}{5}$	$-\frac{1}{5}$	$-\frac{1}{10}$	$-\frac{1}{15}$

az **a** szám a függvény **alakját és monotonitását** befolyásolja

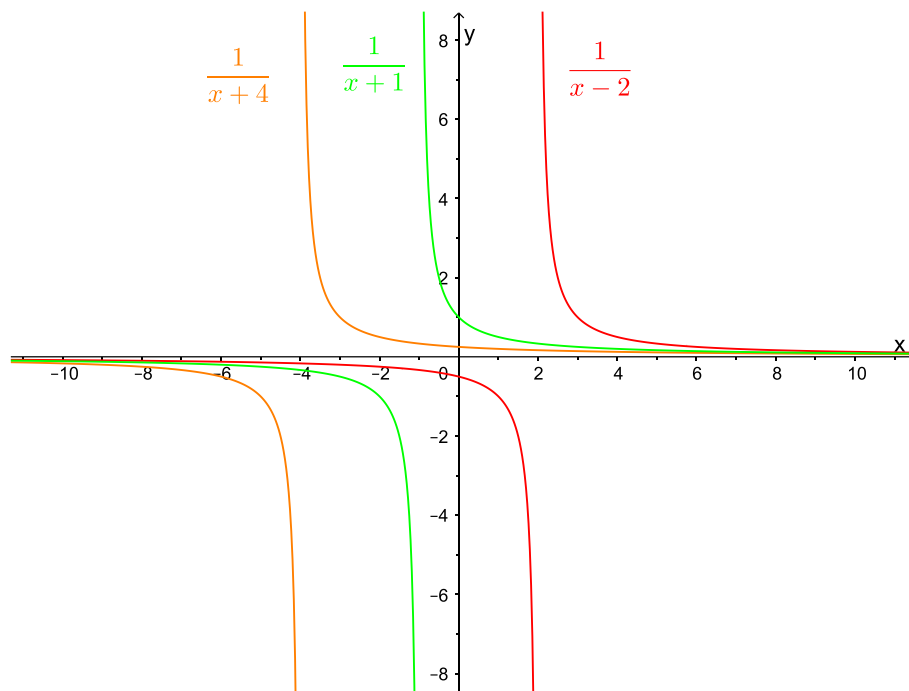
a **b** szám hatása a függvény grafikonjára

$$f: y = \frac{1}{x-2}$$

$$g: y = \frac{1}{x+4}$$

$$h: y = \frac{1}{x+1}$$

x	-3	-2	-1	$-\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	1	2	3
$\frac{1}{x-2}$	$-\frac{1}{5}$	$-\frac{1}{4}$	$-\frac{1}{3}$	$-\frac{2}{5}$	$-\frac{2}{3}$	-1	–	1
$\frac{1}{x+4}$	1	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{3}$	$\frac{2}{7}$	$\frac{2}{9}$	$\frac{1}{5}$	$\frac{1}{6}$	$\frac{1}{7}$
$\frac{1}{x+1}$	$-\frac{1}{2}$	-1	–	2	$\frac{2}{3}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{3}$	$\frac{1}{4}$

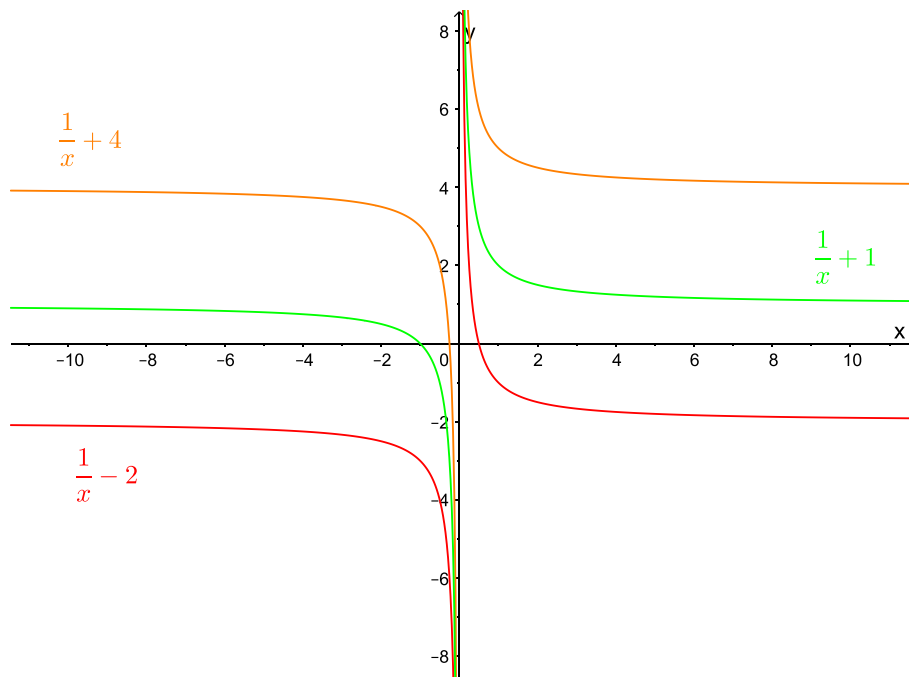

a **b** szám a függvény **helyét** befolyásolja → eltolja az x tengely irányában **-b**-vel

a **c** szám hatása a függvény grafikonjára

$f: y = \frac{1}{x} - 2$ $g: y = \frac{1}{x} + 4$ $h: y = \frac{1}{x} + 1$

x	-3	-2	-1	$-\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	1	2	3
$\frac{1}{x} - 2$	$-\frac{7}{3}$	$-\frac{5}{2}$	-3	-4	0	-1	$-\frac{3}{2}$	$-\frac{5}{3}$
$\frac{1}{x} + 4$	$\frac{11}{3}$	$\frac{7}{2}$	3	2	6	5	$\frac{9}{2}$	$\frac{13}{3}$
$\frac{1}{x} + 1$	$\frac{2}{3}$	$\frac{1}{2}$	0	-1	3	2	$\frac{3}{2}$	$\frac{4}{3}$

a **c** szám a függvény **helyét** befolyásolja → eltolja az y tengely irányában **c**-vel

$D_f = \mathbb{R} \setminus \{-b\}$

$H_f = \mathbb{R} \setminus \{c\}$

G. +45°-kal elforgatott hiperbola középpontjával a $(-b; c)$ koordinátájú pontban

M. $a > 0$ esetén $x \in (-\infty; -b) \cup (-b; \infty)$ m.↓

$a < 0$ esetén $x \in (-\infty; -b) \cup (-b; \infty)$ m.↑

Z.H. $X\left(-\frac{a+bc}{c}; 0\right)$ – csak $c \neq 0$ esetén létezik

$Y\left(0; \frac{a+bc}{b}\right)$ – csak $b \neq 0$ esetén létezik

Sz.É. nincs